

Ez is Amerika!

Ha E. L. Doctorownak, a *Ragtime* és a *Világkiállítás* világhírű szerzőjének e korai regénye, a *Daniel könyve* a maga idején jelent volna meg hazai könyvpiacunkon, nyilván éppoly hullámverést keltett volna az olvasói közvéleményben, mint Orwell és Koestler – itt nálunk ugyancsak megkészt – regényei. Másfelől viszont mégiscsak azt kell mondanunk, hogy e mostani megjelentetés – úgy lehet, szándéktalanul – jól időzített ebben a mai magyar lelki fölfordulásban, eszmények és hitek általános megingásában, egész szellemi értékrendszerünk elhatalmasodó inflációjában. Mert mindez, lám, amit Doctorow regénye feltár, nemcsak a mi égtájunkon s tőlünk keletre, hanem a Vadnyugaton, a szabad Amerikában is megtörténhetett.

Justizmord, konstruált per – hogy csupán néhány híres címszót említsünk: inkvizíció, politikai boszorkánypör, Dreyfusügy, Tiszaeszlár, Sacco és Vanzetti pere, a moszkvai nagypeerek, a Rajk-per, s nem is oly rég a Rosenberg-házaspáré –, minden időben, bármely berendezkedésű társadalomban, „jogállamban” is megeshetett. Ez történelmi közhely. S az is nyilvánvaló, hogy az amerikai Doctorow regényét éppen ez utóbbi, a Rosenberg-házaspár tragédiája inspirálta. (Mint egyébként nálunk, jóval korábban, az első koholt perről szóló színművet, Gyárfás Miklós *Hűség* című drámáját a Madách Színházban.)

Mi emeli hát az amerikai író regényét, a *Daniel könyvét* a napjainkban elburjánzó hasonló témájú dokumentum- és tény-irodalom fölé? Írójának tehetsége, kivételes megjelenítő

ereje is kétségkívül. Mindenekelőtt azonban az, hogy – legalábbis a hazai olvasók számára – olyan társadalmi tenyésztet s hatalmi mechanizmust tár fel a demokrácia klasszikus földjén, az Újvilágban – az amerikai politikai baloldal mélyrétegeit –, melyről az „óvilági” olvasónak legfeljebb ha sejtelmei és feltevései lehetnek.

A regény Paul és Rochelle Isaacson, a szolid, kispolgári körülmények között élő amerikai házaspár története, akiket kémkedésért, atomtitkok átjuttatásáért a Szovjetunióknak ítélnék halálra, villamosszékbén történő kivégzésre. Tragédiájukat az írói lelemény a gyermek Daniel és kis húga, Susan tudatában tükrözi, s így, míg egyfelől izgalmas lélekrajzot ad, másfelől elkerüli azt az írói csapdát, hogy az effajta konstruált perek unalomig elkoptatott sémáját kottázza le. A mai olvasóra *Daniel könyve*, az ötvenes-hatvanas évek Amerikájáról, oly sokkolóan hat, mint az egykori beat-költészet. Az egésznek van valami világvége hangulata; ezt intonálja a harmas mottó is a könyv homlokán, az őstamentumi Daniel könyvéből vett idézet (ez nyilván a történések zsidó atmoszféráját anticipálja), Walt Withman ugyancsak prófétikus versrészlete és egy a regény egész stílusát érzékeltető idézet Allen Ginsbergtól (Eörsi István fordításában): „Amerika mindent nekad adtam és most semmi vagyok. Ki nem állhatom a saját ezemet. Amerika, mikor fejezzük be az emberi háborút? Baszd meg magad az atom-bombáidat.”

Ez a regény sodró erejű, de nem könnyű olvasmány. A regényírás modern technikájával

élő író az idősíkok váltogatásával és a belső monológ sűrű alkalmazásával erős koncentrációra készíti az olvasót. (Az időjáték azzal jár, hogy például a főhős Daniel életrajzát az olvasó csupán a 145. oldalon kezdi megismerni.) Az olvasói erőfeszítésért azonban bőségesen kárpótol a szuggesztív megjelenítés és a lélekábrázolás mély furatai. Ez egyszersmind átsegíti a regény groteskségig túlhajtott szexuális jeleneteit, a modern amerikai próza bizonyos irányzatainak ez elmaradhatatlan hordalékán. Abban, hogy ezek a jelenetek a normális izlésű olvasó csak ritkán lépik át, nyilván része van a fordító Szűr-Szabó Katalin kitűnő munkájának is.

Hadd csináljak végül kedvet a regény elolvasásához magának a szerzőnek a szavaival: „Mi írók – olvashatjuk egy nemrégiben megjelent, Hamis dokumentumok című, szellemes esszéjében – függetlenek vagyunk mindenféle intézménytől, a családtól a kormánytól, és nem tartozunk megvédeni őket saját képzetűnk től és gyilkosságaitól. Így lehetünk értékes források és egyik eszköze a túlélésnek... A politikusokkal ellentétben, mi először foglaljuk el hivatalunkat, s csak azután teremtjük meg a magunk választókörét...”

Ami engem illet, megvallom, nem szeretnék E. L. Doctorow Amerikájában élni. De – kritikai fenntartásaim mellett is – írói magatartására szavazok; e korai regényével is megnyert a maga választókörét.

Major Ottó

(E. L. Doctorow: *Daniel könyve*. Európa, 440 oldal, kötve 110 Ft.)